

ADALÉKOK A BOLDOGSÁGNAK MINT ÉLMÉNYFORRÁSNAK FEJLŐDÉSLELEKTANI VIZSGÁLATÁHOZ I.

Írta: GERÉB GYÖRGY—SZABÓ ZOLTÁN

Az érzelmek fejlődéslelektani vizsgálatát 1959-ben kezdtük meg. Olyan módszert kívántunk kidolgozni, amely lehetővé teszi számunkra a különböző életkorú gyermekek érzelmi életének fejlődéslelektani feltárását. Arra törekedtünk, hogy a megállapítások mennyiségi jellege számszerű összehasonlítás formájában kifejeződjék, minőségi volta pedig az egyes motívumcsoportok összefoglaló jegyei alapján megállapítható legyen. Ezért alkalmaztuk a következő eljárást:

Fogalmazást és egyidőben rajzot kellett a vsz-eknek készíteniök megadott témakörből. Ilyenek voltak pl.: félelem, álom, boldogság. A kapott adatok segítségével betekintést nyerhettünk az egyes életkorra jellemző érzelmvilágba, élményanyaguk motivációinak elemzése, a fogalmazásban és rajzban projiciálódott kifejezési formák segítségével. Mind a fogalmazás, mind a rajz elemzésénél kiemeltük az alapvető motívumokat, ezek előfordulását százalékosan kifejeztük s egymáshoz is viszonyítottuk, rangsoroltuk. Kitűnt, hogy ezek a motívumok tipikus megyegyezéseket ölelnek fel, illetve típusosan fordulnak elő életkor szerinti százalékos elosztásban. Minthogy a megvizsgált tanulók száma osztályok szerint változó volt, ezeket csak a rájuk eső motívum-számmal arányosítva hasonlíthattuk össze egymással, és így csoportokon belül kaptunk százalékkértékeket. Ezek már összemérhető arányokat képviseltek.

A negatív élmények közül legjelentősebbnek a szorongást és a félelmet tekintettük. Kiderült ezen vizsgálatokból, hogy módszerünk alapján lehetséges számszerűen kifejtett előfordulási mérce segítségével ezen jelentős élményanyagunk a fejlődéslelektani felvázolása. A konkrétabb, egyszerűbb, naív, primitívebb élménytől az elvont, társas, jövőre irányuló élményanyagig vezetett az út. Megállapíthattuk, hogy nemcsak a megismerés útja és a gondolkodás menete halad a konkrétól az absztrakt felé, hanem az érzelmek fejlődésének menetében is megtalálhatjuk az elemi, egyszerű, vitális, primitív ösztönközel élményanyagtól a magasabb szintű, elvontabb élményanyagig vezető utat. A negatív érzelmek vizsgálata után az álomnak mint élménytartalomnak a vizsgálatát végeztük el hasonló módszerrel. Feltevésünk szerint ugyanis az álomban jelentkező érzelmi vonatkozásokat akkor tudjuk helyesen értelmezni ha ismerjük konkrétan, hogy a különböző életkorú gyermekek álmiban a napi életből fakadó emlékképek milyen mértékben jelennek meg. Azért is választottuk az álmok élménytartalmának elemzését, mert az álom önmaga érzelmi vonatkozásaiban bipoláris jelenség. Egyaránt megtalálhatók benne az egyént foglalkoztató élménymaradványok pozitív és negatív elemei. Ennek következtében az álomtartalom érzelmi vonatkozásainak feltárása és elemzése lehetőséget nyújtott számunkra az álmok pozitív és negatív érzelmi vetületének összehasonlítására is.

Ezen vizsgálatokból kiderült, hogy a különböző életkorokban az álmok élménytartalma, érzelmi velejárója, pozitív és negatív aspektusa sajátos módon, törvényszerűen bontakozik ki.

Ezután került sor a pozitív jellegű élményanyagok, nevezetesen az örömeink mint élményforrásnak a vizsgálatára. E kérdés tanulmányozásánál nem alkalmazhatjuk azokat a motívumokat, illetve motívumcsoportokat, amelyeket a negatív érzelmi anyag vizsgálatakor, vagy akár az álomban felfedeztünk. Itt ugyanis az örömeink forrásai alapján kellett az osztályozást eszközölnünk, annál is inkább, mert az örömeink forrásai a napi élet, a gyermek természetes környezete és tevékenysége formáihoz kötődik. E természetes környezet két alapvető helye az iskolai és az iskolán kívüli élet. Kíváncsiak voltunk arra, hogy az örömeink források élményanyagában milyen előfordulási százalékban jelentkeznek azok a motívumok és motívumcsoportok, amelyek az iskolához kötődnek, és melyek táplálkoznak az iskolán kívüli életformákból.

Előző vizsgálatainkból kiderült, hogy elég jelentős negatív élményanyagot jelent az iskola mind a napi életben, mind az álomtartalmakban. Ennek mintegy pandantjaként kellett tehát megvizsgáljunk, hogy valóban kevés örömet nyújt-e jelen formájában az iskola a gyermekek számára.

Vizsgálatainkból kiderült, hogy feltevésünk helyes. Sőt, az egyes motívumcsoportok arra is rámutattak, hogy melyek azok a pozitív örömeink források, melyek az iskolához kötődnek, milyen mértékben találhatóak ezek meg, és melyek az iskolán kívüli élet örömeink forrásai.

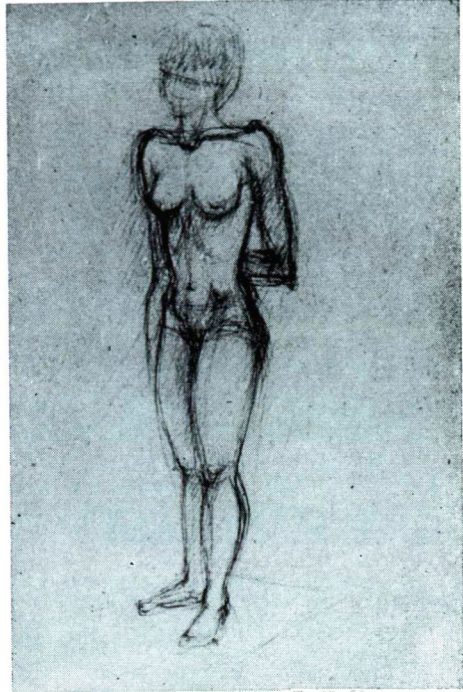
E vizsgálatok nem öncélúak, mert a jelenlegi elemzéssel feltárt lélektani szempontok a gyakorlati pedagógia számára is adhatnak feladatot, és a jelenlegi helyzet javítására ösztönzést. Az összmotívumok elemzése az iskolai és az iskolán kívüli helyzetkép összehasonlítására ad módot. Négyeszer több az iskolán kívüli motívum, mint az iskolai. Mindez arra vall, hogy sajátos módon ellentétjét képezi az örömeink előfordulási arányszáma a negatív pólusnak, a félelemnek, a szorongásnak. Míg a félelem, szorongás forrásaiként jelentős részben szerepel az iskolai élet, addig aránylag kismértékben található meg magát az iskolát örömeink forrásaként.

Az álom jelenségeinek vizsgálatok a pozitív és negatív motívumokat együttesen elemeztük. Az álomtartalmaknak, mint élményanyagok motívum-százalékaránya ugyanezt tükrözte. Sokkal ritkábban fordult elő, hogy a gyermekek álmaikban örömeink élményeket éltek volna át, vagy ilyen emlékképek idéződtek volna fel. Nagyobb százalékban szerepelt a szorongás, a félelem, a megriadás, a negatív iskolai élmények. A pozitív és negatív élménytartalmonak, tehát a félelemnek és az örömeinknek együttes előfordulási megoszlása a negatív élmények javára billen. Régi vágya a pedagógiának, hogy olyan módszereket teremtsen, olyan légkört hozzon létre az iskolában, hogy a gyermekek szívesen járjanak oda, és minél több pozitív élményt éljenek át. Már Comenius megállapította, hogy az iskola sokszor „kínzókamra” a gyermekek számára. Szerinte „schola ludus”-nak kellene lennie, ahol a gyermekek jól érzik magukat, az ismereteket érdekes formában szerzik meg, és szívesen vesznek részt az iskolai életben, éppen annak közösségi, társadalmi jellege miatt is. Felmerül a kérdés, vajon egyáltalában lehetséges-e az iskolákban ezeknek az ideális állapotoknak a megteremtése.

E probléma tisztázásakor először az ellentétes pólusból kell elindulni. Mi az oka annak, hogy az iskola annyi szorongást, félelmet és gyötrelmet jelent a gyermekek számára. Megítélésünk szerint minden munka erőfeszítést kíván. Az általános iskola és bizonyos szempontból a középiskolák is csak részben nyújthatják azt az ismeretanyagot, amely a gyermekek érdeklődését felkelti, figyelmüket ennél-

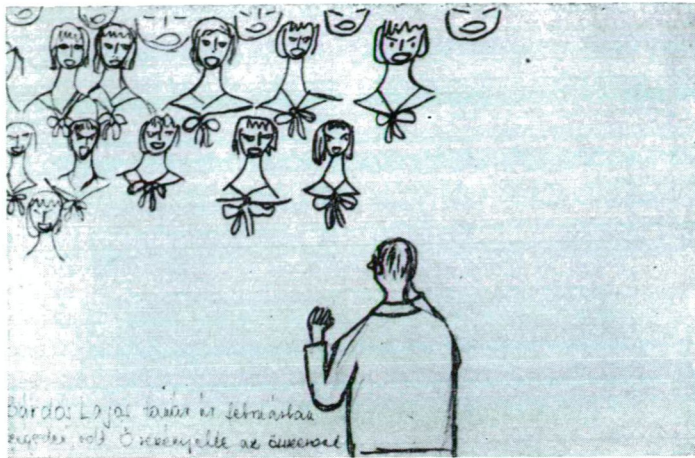
1. sz. ábra III. 629.

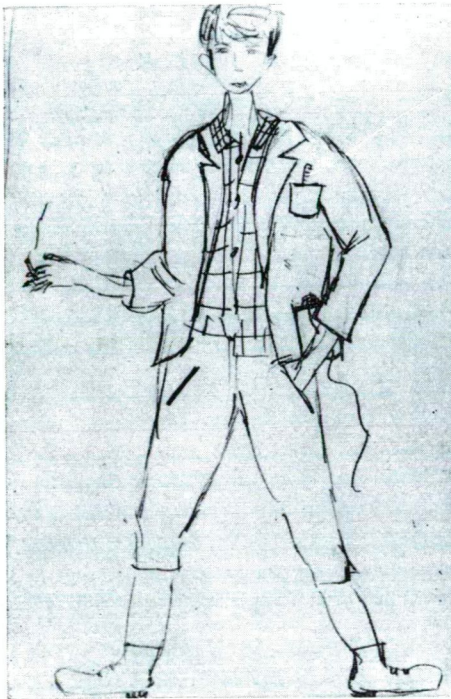
2. sz. ábra IV. 700.

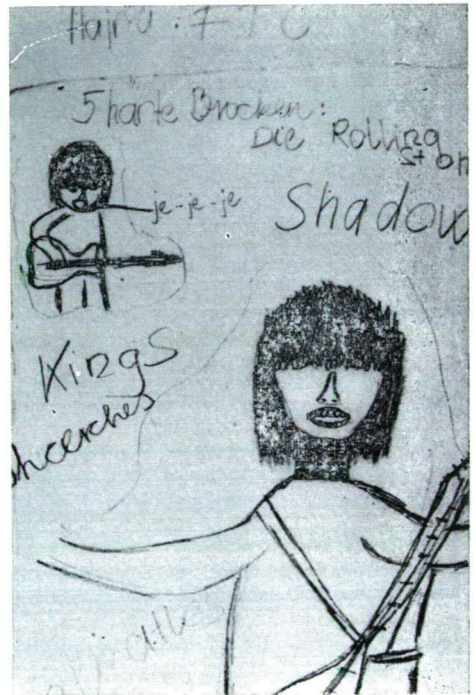
3. sz. ábra III. 968.

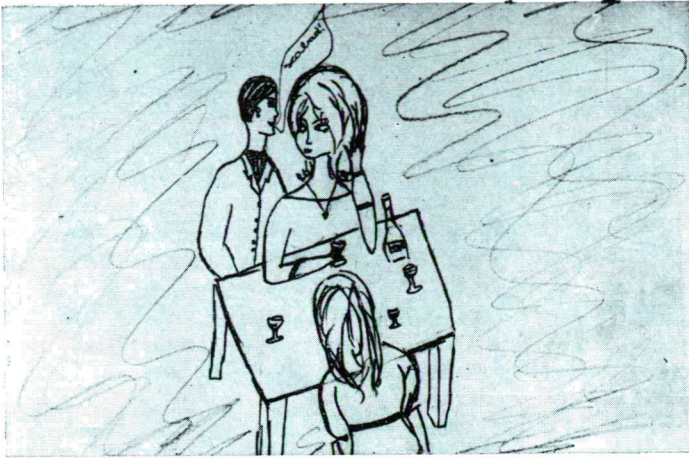
4. sz. ábra I. 767.

5. sz. ábra II. 961.

6. sz. ábra I. 413.

7. sz. ábra III. 599.

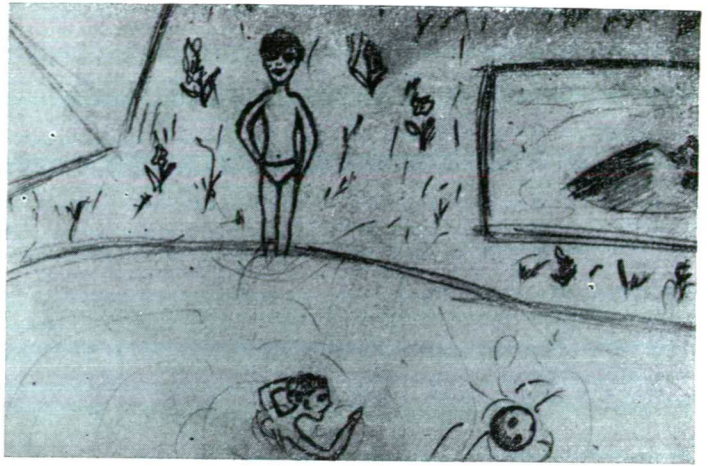

8. sz. ábra II. 464.

9. sz. ábra II. 428.

10. sz. ábra II. 916.

11. sz. ábra IV. 738.

12. sz. ábra II. 552.

13. sz. ábra III. 921.

14. sz. ábra III. 920.

fogva spontánul is ébrentartja. Csak egyik-másik tárgy, vagy annak egyik-másik anyagrésze lehet maradéktalanul „örömforrás” a gyermekek számára. Az iskolai módszerek, nevelési és oktatási eljárások azonban olyan „didaktogén ártalmakat” okozhatnak, amelyek nem szükségszerű velejárói az ott tanuló vagy kevésbé érdeklődő gyermekek iskolai tartózkodásának. Gondolunk itt a neurotizáló tényezőkre, amilyen pl. a gúnyos hang, a megtorló magatartás vagy éppen az érthetetlen magyarázat miatt előálló magolási szükséglet stb. Ha a kirívó negatív vonásokat tudatosan száműzzük az iskolából, akkor elérhető, hogy ha nem is minden esetben örömforrás, de legalábbis nem „kínzókamra” lesz az iskola a gyermekek számára.

A tanulók az iskolai életben egyúttal a társadalmi együttlét kezdeti lépéseit is megteszik. Vizsgálataink tanúsága szerint elsősorban ez a társas együttlét, játék, vagy szórakozási forma jelenti az iskolai pozitív élmények alapját. Figyelemre méltó az is, hogy a gyermekek először itt kapnak lehetőséget arra, hogy erejüket kibontakoztassák, képességeiket megmutassák, átéljék a társas együttlét során a közösség elismerését, vagyis a sikerélményből fakadó örömforrást megismerjék.

Az iskolai és az iskolán kívüli életből fakadó örömelemény mennyiségi és minőségi szempontból eltérő képet mutat.

A vizsgálati anyag áttekintése:

Vizsgálatainkat Békéscsabán és Szegeden végeztük. Jelen dolgozatunk a 10—18 éves leányok élményanyagát, örömforrásait mutatja be.

A vizsgált tanulók megoszlása:

Iskolatípus:	Osztály:	A tanulók száma:
Általános iskola	V.	53
	VI.	48
	VII.	39
	VIII.	42
	V.—VIII.	182
Középiskola	I.	108
	II.	146
	III.	81
	IV.	67
	I.—IV.	402
	Összesen:	584

A motivumcsoportok százalékos előfordulása:

I. Az iskolai életre vonatkozó motivumcsoportok:

Az összes motívumok viszonylatában:

Sikerélmény	70,94 %	14,20 %
Társas szórakozás, kirándulás	29,06	5,80
Összesen:	100,00 %	20,00 %

II. Az iskolán kívüli életre vonatkozó motivumcsoportok:

Az összes motívumok viszonylatában:

A társas életbe való visszatérés egészségi feltételei	2,03 %	1,63 %
Sikerélmény	7,09	5,67
Szerelem	8,45	6,75
Ajándék	11,15	8,92
Társas élet	19,43	15,54
Szórakozás	17,39	13,92
Üdülés	34,46	27,57
Összesen:	100,00 %	80,00 %

Az iskolai élet örömforszái

Az iskolai élet alapvető élményforrása a közösséghez való viszonyból fakad. *Az iskolai élet pozitív alapja a közösségben átélt izgalom, egy-egy sikeres közösségi megmozdulás, esemény.* Ebben az értelemben vallanak arról a tanulók, hogy örömt jelentett számukra, ha betegség után felgyógyulva ismét iskolába mehettek, építő-táborban közös romantikus élményeket éltek át, bekerültek a kollégiumba, és így nem érezték magukat egyedül stb. Még visszaemlékezve is kiemelik a tanulók azt az örömt, amit egy-egy régi osztálytársal való találkozás jelent, amidn felelevenítik a közös élményeket. Többen írnak arról, hogy csoportjukkal együtt szellemi vetélkedn vettek részt, s az eredmény boldoggá tette őket. Egyik 16 éves leány pl. legnagyobb pozitív élményének tekintette, hogy osztályfőnöke megértette őt.

Az iskolai közösség ereje különösen jelentős tényező abban az esetben, amikor a gyermek eltávolodik a szülői háztól, vagy kisebb-nagyobb kérdésben szembe fordul annak rendjével, felfogásmódjával, életszemléletével. A meggyőző hatású iskolai közösség pozitív erkölcsi szokásrendszere áthidalhatja az időszakos „elszakadás”-ból eredő problémákat, s megteremtheti a már-már kiábrándulásra hajló gyermek számára az új, pozitív élményeket nyújtó talajt. Kétségtelen — s ezt bizonyítják vizsgálódásaink is —, hogy a különböző életkorú gyermek másképpen kötődik a szülőkhöz, felnőttekhez, s így a két közösségi élményforrás, az iskolai és a családi, kiegészíti, bizonyos értelemben pótolja egymást.

Az iskolai élet legnagyobb örömforrása a sikerélmény. Az összes motívumok 14,20%-át teszi ki. Az iskolai munka eredménye a jó osztályzat, dicséret vagy ennek nyomán kapott ajándék a legelemibb erővel érvényesülő örömforrás a tanulóknál. Az osztályzatnak e téren nyomós súlya van. A jó jegy és a vele járó elismerés jelentős mértékben motiválja a tanulók további munkáját. A bizonyítvány, a munka elismerése, egy-egy jól sikerült felelet vagy dolgozat, kémiai kísérlet boldoggá teszi egy időre a tanulókat. Egy-egy várható rossz eredmény vagy szereplés elmaradása, tehát egy negatív élmény elkerülése is örömet jelenthet a tanulóknak. Így pl.: átmentem a pótvizsgán, átengedtek matematikából, nem buktam meg félévkor, nem feleltem. Ezek a motívumok arra vallanak, hogy a tanulók egyik legjelentősebb emocionális szférája, s ezzel kapcsolatosan a legtermészetesebb örömforrása a sikeres iskolai szereplés, illetőleg a kudarc elmaradása. Az egyik III. osztályos lány rajza jól szemlélteti ezt a helyzetet. Bukást várt, előtte lebegett már az egyes bizonyítvány, de megkönnyebbülten konstatálta, hogy mégis sikerült átmennie. (1. sz. ábra.)

A 16—17 éves lányoknál, tehát a középiskola II—III. osztályában egyre sűrűbben találkozunk az egyszerű jegyeken túl magának a sikeres tevékenységnek az örömeivel. Találóaan írja le ezt az élményt egy II. osztályos leány: „Legfőbb élmény és dolog, amely mostanában nagy örömet okoz az, hogy valamit tudok. Nagyon kellemes érzés volt legutóbb az egyik kémia óra. Jó volt és boldogsággal töltött el az, hogy tudtam. Éreztem, hogy ezen a részen úgy „biztonságban” vagyok, valahogy biztos volt a környezet. Jó volt, hogy az új anyagnál kicsi következtetéssel mindjárt előre tudja az ember a következőket, és nemcsak hallja és elfogadja azt. Az a kellemes, hogy én is rájövök.” Ez már tipikus intellektuális érzélem.

Az osztályzatok elismerése mellett a tanári dicséret és elismerés is jelentős örömforrás. „Tanárom szeret”, új tanárnénim szeret”, „a tanárom megdicsért”, „én köszöntöm az osztályfőnököt”, és hasonló kijelentések arra vallanak, hogy *a tanulók számára nemcsak az elhangzott dicséret vagy osztályzat, hanem maga a nevelő személye sem indifferens.*

Nemcsak a jegynek, hanem az iskolai munkában, közösségi megmozdulásban elért eredménynek örülnek azok a tanulók, akik kiemelik, hogy mintegy „az iskola színeiben” érték el eredményeiket. Pl.: első volt a tornaversenyben, tagja lett az irodalmi színpadnak, rábízta a tábor csónakját, futóversenyen győzött, sikeres hangversenyen vett részt, sikerült a szereplése, szavalt, hangversenyt adott, énekelt, győzelmet ért el a sportban, tagja lehetett a kamarakórusnak, mókamester, őrsvetető lett stb. Jellemzően ír erről az egyik I. osztályos tanuló. „Egy negyedikes őrsnék voltam az őrsvetetője. Szerettek engem a gyermekek, és év végén nehezen váltunk el. Akkor még nem tudtam, hogy sokat jelentek nekik. Azt hittem, hogy csak hizelegnek. Kértek, hogy maradjak továbbra is velük, én azonban a gimnáziumra hívatkoztam, hogy nem érek rá. Igazán pedig attól félttem, hogy megunnak. A napokban azonban meghívást kaptam volt iskolámba az V/b-sek gyűlésére. Virággal fogadtak, és az összejövetel folyamán tiszteletbeli tagnak választottak meg. Meg-

kértek, hogy a nyáron kísérjem el őket a Balatonra táborozni. Hát ekkora meglepetést! Alig jutottam szóhoz. Sose hittem volna magamról, hogy egyszerre több gyerek is ragaszkodik hozzám. Nagyon örültem és boldog voltam, hogy ennyire bíznak bennem.” (I. 392.)*

Egy-egy szereplés (pl. rajz) mély nyomot hagy a gyermekekben. Erre vall egy ipari szakközépiskolás lány rajza. Sikerült az ábrázolás és ez boldoggá tette. (2. sz. ábra.) Másik osztálytársa leírta és lerajzolta azt a ruhát, amelyet először sikerült megterveznie és megvarrnia. (3. sz. ábra.) Egy zeneművészeti szakiskolai növendék lerajzolja és leírja azt a nagy élményt, amelyet Bárdos Lajos szerzett általa, hogy az összevont kórust személyesen vezényelte, és ő abban énekelhetett. (4. sz. ábra.) Az 5. sz. ábra önportré. Egy kamasz lányt látunk önértékes és magabiztos testtartásban egy sikeres fellépés után. A megelégedettség és önértékelés hányaveti, jellemzően bakfisos példája a rajz.

A pubertáskorú gyermek természetesen túlzottan öntudatos. Egy-egy új benyomás, eredmény, vagy csupán egy tanár részéről megnyilvánuló elismerés örömet okozhat azáltal, hogy *személyiségét tiszteletben tartják*, öntudatának megfelelően bánnak vele. Pl.: az egyik 14 éves lány számára az jelentett boldogságot, hogy „emberszámba” vették. „Nekem egy tanárnő szerzett boldogságot. Ez egy új tanárnő, aki félév után jött hozzánk tanítani. Nem akarok túlozni, de ez minden tanárnál jobb. Úgy beszél velünk mint 14 évesekkel, és úgy tanít, úgy magyaráz. Nem úgy mint a többi tanár, hogy magasról néz minket. Szinte a fejünkbe önti a leckét, s ha nem tanulunk az órára, beírja azt a jegyet is, ami nekünk nem okoz örömet.” (VIII. 267.) Elgondolkodtató ez azoknál a tanulóknál, akik már a jövő élethivatásukra készülnek, s több-kevesebb komolysággal kritizálják saját tanáraik magatartását is. „Ha egy osztálytársam nem ért valamit és én el tudom neki magyarázni úgy, hogy megértse, örülök és elégedett vagyok. Szeretnék tanár lenni, s azt hiszem boldog lennék, ha sikerülne. Szerintem az is jelenthet boldogságot, ha sikerül az embernek elérni a céljait”. (II. 516.)

A középiskolás tanulók életpályára készülnek, küzdenek a „jövőért”, ezért érthető, hogy számukra *a legnagyobb boldogságot az jelenti, ha tovább tanulhatnak, képezhetik magukat*. Sokan említik, hogy akkor érezték magukat legboldogabbnak, amikor felvették őket technikumba, középiskolába, szakiskolába. „Felvettek az egészségügyi osztályba. Tudom, hogy az embereknek segítségre van szükségük. S én ezt a pályát hivatásnak tekintem. Falura szeretnék menni, hiszem a városban is és a faluban is egyforma emberek vannak. Emberek között élni és dolgozni, nekem ez a legnagyobb boldogság”. (I. 788.)

Az iskolai élet nagy örömforrása a társas szórakozás, kirándulás. Ez az összmotívumok 5,80%-át teszi ki. Az osztálykirándulás, osztályszórakozás, rendezvények és néha a közös gyárlátogatás vagy szakköri foglalkozás is pozitív élményt jelent a gyermekek számára. Különösen kiemelik a balatoni vagy egyéb táborozás, kirándulás romantikus élményét. Az osztálykirándulás alkalmával táboriüzenet gyűjtanak, közösen énekelnek. A klubdelutánok éppen a tánclehetőség, a ritmus pezsdítő, energiát felszabadító jellegénél fogva különösen nagy vonzóerőt jelentenek a gyermekeknek. Az egyik kislány elmondja és lerajzolja, milyen nagy örömet okozott számára az, hogy egy fiú elhívta a klubdelutánra, álarcosbálra. Igen jellemző annak az első osztályos, 15 éves leánynak a képe, amely a tánczenei fesztivált és az ezzel kapcsolatos ideálját ábrázolja. A gitáros, pattogó ritmusú, Beatles-frizurájú fiúk mellett a futball is megjelenik a lányok pozitív élményanyagában. (6. sz. ábra.)

☺

* A római szám az osztályt, az arab pedig a vizsgált tanulók sorszámát jelenti.

Az iskolán kívüli élet örömforrásai.

Az iskolán kívüli élet örömforrásaként az összmotívumok négyötöd részében szerepel. Meglepő ez a nagy százaléérték, ha arra gondolunk, hogy a gyermekek legtermészetesebb társas életformája az iskola lenne. Előző dolgozataink is meg erősítették azt a tényt, hogy az iskolai élet igen sok szorongást, félelmet, ennek következtében kevés örömet jelent a gyermekek számára.

Legkisebb százalékban fordulnak elő a primitív örömök. Ilyenek pl. az egészség helyreállása. Erre vonatkozó motívumok: meggyógyultam, öcsém, barátnőm egészsége helyreállt, édesapámat hazahozták a kórházból stb. Ez az öröm kapcsolatos a normális, a társas életbe való visszatéréssel. Ilyen pl. annak a kislánynak a megnyilvánulása, akinek egyik legnagyobb öröme az, hogy hallókészüléket kapott, hiszen ennek segítségével kerülhetett vissza az egészségesek sorába.

Nagyságrendben a következő motívumcsoport a sikerélmény. A „sikerült megtanulnom korcsolyázni”, „belekerültem a táncdal-verseny döntőjébe”, megtanultam úszni” és hasonló motívumok az erő, a tehetség eredményes felhasználásának örömére vallanak. Néhány leány arról is ír, hogy sikerült lefogynia. Örül, mert többé nem gúnyolják és nem csúfolják. A női önértékre vall azoknak a lányoknak a megnyilatkozása is, akik örülnek annak, hogy a nőnapon a férfiak udvariasak velük szemben, felnőtt „nőknek” kijáró tisztelettel viselkedtek velük szemben. „Március 8-án minden nő s leány kicsit büszke arra, hogy ma őt ünneplik, s számít egy kis meglepetésre is. Így voltam én is. Bár én csak 16 éves leszek, s még kislánynak számítok szüleim szemében, mégis bizakodtam. Reggel szokásosan rohantam a villamoshoz és utána az iskolába. A tanítási idő alatt nem történt velem semmi. Igaz, mi is történt a nőnapon 45 lány között. Délután, azaz ebéd után szokásosan villamossal mentem haza. Már majdnem indult a villamos, amikor én rohanva érkeztem. 2—3 férfi állt, ott, s várták míg meg nem érkeztem, s felajánlották a még megmaradt fél villamoslépcsőt. Én suttogva köszöntem meg, s elfoglaltam a felajánlott helyet, nem kis büszkeséggel szívemben. Milyen udvariasak ma a férfiak! Titokban tartom, s már nagyon várom az 1967-évi március 8-át, hogy ismét csoda történjék a férfiakkal.” (I. 750.) Ketten is írtak arról, hogy számukra nagy boldogságot jelentett az, amikor megkapták a személyi igazolványt. Ez ugyanis a „felnőttéválás”-nak nyílt bizonyítéka. „Ebben az évben kaptam meg a személyi igazolványt. Ünnepelesen adták át a „Vörös Csillag” moziban. Az ünnepély bensőséges és családias volt. Először az ünnepi beszéd hangzott el. Bennünket „felnötteké” avattak. Nagyon boldog voltam és büszke is, hogy most már én is a felnöttek közé tartozom. Sokáig emlékezni fogok erre a napra, ami boldogságot jelentett számomra”. (II. 441.)

Az *öntudatosulással járó boldogság* csendül ki azoknak a lányoknak vallomásaiából, akik *először mentek dolgozni, pénzt kerestek*, s e fölött önállóan diszponáltak. „A nyáron dolgozni jártam egy állami gazdaságba. Nem pótolhatatlan és nem érdekesítő munka volt, de szerettem. Facsemetéket gondoztunk néhány hasonló korú lánnyal és fiúval. Valahogy éreztem, hogy szükség van rám. Este, mikor hazamentem a munkából, fáradt voltam. Édesapám utánam jött haza munkából. Nálunk szokás, hogy este ha együtt a család, elmondjuk egymásnak a nap eseményeit. Olyan jó! Otthon is elismerték a munkám, a gazdaságban is. (I. 352.) „Nagy boldogságot jelentett számomra, hogy a tanév végén dolgozni mehettem. Szerettek és megbecsültek. A boldogság tovább folytatódott, mert Édesanyám karácsonykor elvitt a bálba. Ez volt az első bálam. Nagyon jól éreztem magam, dús élményben volt részem. Mikor mi fiatalok egy páran összejövünk, mindig

boldogság és öröm fog el. Elmeséljük egymásnak minden bánatunkat és élményünket, (pl., hogy ki mennyit táncolt és hogy milyen jól érezte magát). Annak is igen örültem, hogy egy rendes barátnőre találtam”. (II. 432.)

Természetesen megtalálhatók a kisebb örömforrások is, mint amilyen pl. a nyitótáncjal járó öröm a bálban, a táncversenyen való győzelem, általában, ha felkéri táncolni. Ez utóbbit nem szabad elbagatelizálni, hiszen nagy kisebbségi érzést jelent a leányok számára, ha „petrezselymet árulnak”. Annál nagyobb öröm az, ha jól mulatnak, vagyis tetszenek, felkéri őket (7. és 8. sz. ábra).

A középiskolás kor természetes velejárója a szerelem. E motívumcsoport mégis az összes motívumoknak mindössze 6,75%-át teszi ki. Ez az örömlélmény azonban nagyon heterogén. Megtalálható benne a teljesen naiv élménytől a szexualitást igénylő örömforrásig ezen érzelem széles skálája. Megismerkedtem egy fiúval, hazakisért, beszélgettem vele, kettesben voltam vele, megcsókolt, az első szerelem boldogsággal töltött el, s hasonló motívumok arra mutatnak, hogy ez igen változatos motívumcsoport. Egy I. osztályos kisleány leírja, hogy egymás mellett álltak, ártatlan beszélgetés után elváltak, és neki mégis ez az első „szerelmi fellobbanás” nagy örömlélményt jelentett. „A fiú régen nekem tetszett, de nem mutattam ki. Foglalkozott ugyan velem egy időben, de azután más lánnyal járt. Én azóta sem tudtam elfelejteni. Most, hogy találkoztam vele, régmúlt emlékek hosszú képsora jutott eszembe. Most itt állt mellettem és úgy, mint rég, nem szólt egy szót sem. A busz hirtelen megállt, az utasok egymásra estek és ezt mondta: Bocsáss meg! És elkezdődött a beszélgetés köztünk. Beszélgetésünk tovább folytatódott volna, ha a busz nem állt volna meg a végállomáson. Mikor körülnéztünk, már senki nem volt a buszban, csak mi ketten és a kalauz. Pirulva gyorsan leszálltunk. Én ezen a délutánon nem tanultam sokat, gondolatom mindig másfelé járt.” (I. 784.) Hasonló szemérmes megnyilatkozást találtunk egy II. osztályos leánynál, aki nem akarta kimutatni szerelmét, csupán azt akarta, hogy láthassa a fiút. Régóta tart ez a naiv állapot és mégis „boldogságfélét” érez. „Talán akkor érzem magam boldognak, ha igazat mondok és nem akkor, ha megjártszom magam. Boldog lennék akkor, ha találnék egy olyan embert, aki megértene és mindenben támaszom lehetne, ugyanakkor nagyobb önállóságra szoktatna, és szeretném ha nem csalódnék benne. Mert fáj, hogy előbb-utóbb mindenkiből kiábrándulok, miután megismertem. Boldog lennék, ha megtudnám, mi az a boldogság. Van még egy ember, akit igen szeretek. Már régóta ismerem, de még soha nem beszéltem vele. Nem is akarom, hogy ő lásson engem, csak azt, hogy én őt. Régóta tart ez az állapot. Akkor érzem ezt a boldogságfélét.” (II. 538.)

A táncos összejövetellel kapcsolatos a következő vallomás: „17 éves vagyok és még sohasem voltam szerelmes. Butáságnak, fölösleges romanticizmusnak hittem ezt a zürzavaros érzést. Azután egy novemberi estén 20 perc alatt teljesen megváltozott a véleményem: Szüleimmel egy este táncos zenés vendéglőbe voltunk hivatalosak. Ahogy leültünk, rögtön feltűnt nekem egy fiú, aki fitymálóan mutatta a többieknek, milyen gyerekes a ruhám. Nagyon rosszul esett, hiszen én félnapos válogatás után döntöttem úgy, hogy ez a legfelénthetesebb. Azután újra harsogóan játszani kezdett a zenekar, és bennem elnyomta a rossz érzést az izgalom: vajon felkérnek-e? Egy idő múlva felénk indult az a görbeorrú, ronda férfiú, de nem, mégsem, a szomszéd asztaltól kért fel egy leányt. Most egyszeriben nagyon csúnyának láttam a világot és csak ültem ott szárnyaszegetten. Úgy 20 perc múlva megállt tőlünk nem messze a fekete fiú. Jól végigmért, (majd megfúltam az izgalomtól) azután odajött. Szabad? Egyszerre kiderült minden, szívemben tombolt az öröm, a dzsessz pedig harsogott tovább.” (II. 430.)

A váratlan találkozás élménye csendül ki abból a vallomásból, amelyet egy II. osztályos leány írt le. Levelezett egy fiúval, ez váratlanul felkereste. E zavart állapotot jelöli meg boldogság, örömforrás gyanánt. „Régóta leveleztem a fiúval és ő váratlanul felkeresett. Én nem mertem volna arra gondolni, hogy mi egyszer fogunk találkozni. Váratlanul érkezett, de örömöm annál nagyobb volt. Nagyon örültünk egymásnak. Mind a ketten olyan zavarban voltunk, hogy nem tudtunk egymásnak mit mondani. A kínos, de ünnepélyes csendet a mamám törte meg. A mamám szavai eloszlatták a csendet és a család a vendéggel kedves beszélgetésbe kezdett.” (II. 427.)

Ezen megnyilvánulásoktól lényegesen eltér annak a II. osztályos leánynak az írása, amely „huligános” és már „tapasztaltabb” életről tanúskodik. „Minden nap lejártam a Tiszára szemptember elején is. Úgy kezdődött, ahogy szokott általában: Vigyázol a cuccomra? Majd jövök. Kővér volt, mint egy állat, szelíd volt, mint egy tehén. Fiúban. Ha utcán találkozom vele, fel sem tűnik. Pedig az egyik legértelmesebb ember volt, akivel találkoztam. Nem kukult meg, nem is igen szemtelenkedett és jó dumája volt. Nem jampec-stílus, nem is felengzős, hadova, csak szellemes és nem mindennapi. Azóta is nagy élménynek tartom, mert unalmas és szentimentális sráckokat ismertem meg össze és szét, egész elment a kedvem tőlük. Kár, hogy csak egy napig tartott, kiszálláson volt. De nem jön többet.” (II. 488.)

Jelentős örömforrást képez az ajándék is, (8,92%), meglepetés a szülőknek, ismerősöknek. Az első keresetből vett ajándék kedves nyomot hagy a gyermekekben. Az összegyűjtött pénzből vásárolnak névnapi, karácsonyi ajándékot. „Tavaszi volt. Melegen sütött a nap; édesanyám születésnapja. A nappali szoba asztalán voltak az ajándékok. Közöttük volt az enyém is. Én egy vázát vettem az összegyűjtött pénzből. Édesanyámnak felragyogott a szeme. Csodálkozva kérdezte, hogy ez mind az övé? Mi biztattuk, hogy vegye el, egyen a tortából. Nem ül addig le — mondta — amíg mi sem ülünk le. A boldogságtól potyogtak a könnyei. Én is sírtam. Örültem vele együtt. Azután leültünk és megebédeltünk. Örömben úszó nap volt ez. Szerintem ugyanolyan öröm ajándékot adni, mint ajándékot kapni, talán még nagyobb is adni.” (VII. 206.)

Az iskolán kívüli társas élet egyik jelentős örömforrás a gyermekek számára. Erre vonatkozó motívumok pl.: barátnőmet meglátogattam, újra hazamentem, találkoztam névnapon barátnőimmel, együtt voltam karácsony este szüleimmel, társaságban beszélgettünk, barátnőimmel kirándultunk, vendégségbe mentünk, leveleztünk, elmentünk a rokonokhoz, lakodalomba, vendégek jöttek hozzánk stb. A családi és baráti körnek a vonzóereje mutatkozik meg ezekben a motívumokban.

Néha azonban érdekes módon kiütközik a *magány keresése* is. „Nagy élményt jelentett számomra, hogy egy hétig egyedül voltam otthon. Nem csináltam különösebb dolgokat, mint mikor a szüleim otthon vannak, de mégis jól esett egyedül lenni. Hallgattam a rádiót, tanultam és olvastam. (II. 440.) A barátnő féltése csendül ki a következő írásból. „A barátnőm írt, de nagy meglepetésemre a kórházból. Nagyon megijedtem, vajon mi lehet a baja? Elhatároztam, hogy meglátogatom... Egy idősebb nő úgy tudta, hogy az a lány nagyon beteg. Odavezetett ahhoz a kórteremhez. Ott mondták, hogy igen, ott fekszik és nem szabad bemennem. Én csak álltam-álltam, kezemben a virággal. Már vége volt a látogatási időnek és nekem el kellett mennem. Otthon elkezdtem sírni, nagyon sajnáltam a barátnőm. Másnap ő jött el hozzánk és kérdezte, hogy miért nem látogattam meg. Én elmondtam, hogyan jártam. Mire ő nagyon elkezdett nevetni. Volt egy másik olyan nevű lány a kórházban. Ő igazán nagyon beteg volt. Neki azonban csak a manduláját vették ki és így ő

hamarabb kijött, mint én elmentem meglátogatni. Szégyenletemben és örömben a nyakába borultam és sírtam. (I. 400.)

A *családhoz való ragaszkodás*, mint társadalmi igény mutatkozik meg több dolgozatban. „Otthon maradtam az unokatestrvéremmel. Ő már 16 éves. Mondta, hogy menjünk el a barátnőjéhez. Elmentünk, s utána kellemesen sétáltunk hárman. A nagylányok elmesélték élményeiket egymásnak. Ez engem nagyon mulattatott. (VI. 174.) „Igen, van egy féltestvérem, mostohatestvér. Mindig elmegyek hozzájuk és mindig olyan szeretettel fogad az ő négy évével. Megmagyaráztam neki sok mindent és figyelmesen végighallgatta. Amikor megszületett és pár napos baba volt, én felemeltem azt a csöppséget és nagyon-nagyon boldognak éreztem magam. Végre van egy kis hugom, akihez tartozom és ő is tartozik hozzám.” (II. 537.)

A *barátnő utáni vágy* már a prepubertás korban is igen erőteljes. „Édesanyám megengedte, hogy lemenjek a játszótérre. Ott volt egy kisleány, aki nagyon megtetszett nekem. Hosszú göndör hajú, fekete szemű. Azt gondoltam, milyen jó volna vele megismerkedni! Az egyik kislány, aki őt is és engem is ismert, bemutatott minket egymásnak. Aznap este még sokáig együtt hintáztunk. Hét óra felé felmentünk hozzánk és bemutattam édesanyámnak és édesapámnak. Nekik is megtetszett jó modora és viselkedése. Azóta Ő a barátnőm. Nekem ez boldogságot jelentett, mert végre van egy igazi barátnőm. (VII. 193.)

A társas igény természetes következménye a *szórakozás* utáni vágy. A szórakozás, a közösségben eltöltött kellemes élmény 13,92%-ban volt kimutatható. Az iskolán kívüli szórakozás jelentős helyet foglal el a tanulók életében. Kiemelkedő jelentősége van a színháznak és a tánciskolának. A színház és az ezzel kapcsolatos motívumok e motívumcsoporton belül jelentős mennyiségben szerepelnek. A középiskolás leánytanulókat foglalkoztató problémák tehát e téren a társadalmi élet formáit nyújtó színház, *olvasás* és a *tánc* köré csoportosul. (9. sz. ábra.) A táncon belül külön kell szólnunk a tánczenei fesztiválról, akik a mi vizsgált anyagunkban is jelentős szerepet kaptak.

Az iskolán kívüli örömforrásoknak legnagyobb százalékát a *kirándulás*, az *üdülés* teszi. Érthető is ez, hiszen összefüggésben van a nyári szünettel, a szabadsággal, az energia és társasélet felszabadulási formáival. (10. sz. ábra.) Másrészt a családdal való együttlétre mutat. A legtöbb dolgozat és rajz a kirándulást, bel- és külföldi túrákat jelölte meg pozitív élményforrásként. (11., 12. sz. ábra.) A szabadban tartózkodás öröme, a természet szépsége szinte költői megfogalmazásra ragadta az egyik I. osztályost. „Csend van és nagyon boldog vagyok. Jó itt lenni. Már szédülök, ha falat látok vagy egymásra zsúfolt emeleteket. Jó itt lenni! A lábam előtt csörgedez egy patak, nemrég tehéncsorda kelt át rajta, pásztor terelte a völgyben megbúvó kis falu felé. Mögöttem minden emelkedik, a föld, a fák. Csúcsuk az esti homályba vész. Minden sötét, a fák, a sűrű bokrok. Félek. Megcsörren a bokor, nem vagyok egyedül. Állatok jönnek, isznak a patakából. A Hold is felkúszott az égre, mostmár ő az én lámpásom. Sárga fénye megcsillan az apró hullámokon, vizes köveken, s e rejtélyes villogás már bátorít. Gondolkodom. Hogy miről? Jól érzem magam és nem akarok elmenni innen, de mégis menni kell. Leküzdöm erőtlenségem. Lámpásom megvilágítja az ösvényt. Riadt állatok, fák, bokrok mennek el mellettem. Szeretem őket. Boldog vagyok miattuk. De miért csak ők nyújthatnak számomra boldogságot? Miért? (csalódtam az emberekben, pedig én szeretném újra szeretni őket), hogy miért nem megy ez, nem tudom. (I. 375.) A természet szépségének élvezése tükröződik egy másik dolgozatban. „Ez az élmény az, mikor egyedül a várostól, vagy bármilyen településtől távol lehetek kint a szabadban. Ennél szebb nem lehet és az, amit az emberek általában „élménynek”

neveznek, nálam csak múló jókedv, és boldogságot nem jelenthet. Különben is az ember olyan ritkán boldog! Néha pl. csak akkor tudnék boldog lenni, ha valakit megölnék. Néha meg akkor, ha mindenkit boldoggá tudnék tenni. (II. 550.) Az utazás, a nyaralás, a természetben tartózkodás mindig megtalálható ezen motívumok között, mint pl. a sítúra szépsége, a tenger vonzó ereje, általában a külföldi utazás éppúgy, mint a nyári országjárás, sátortábor, hegymászás. (13. 14. sz. ábra.)

TÁJÉKOZTATÓ IRODALOM

- BAUMANN, RUDOLF, *Physiologie des Schlafes und Klinik der Schlaftherapie*. Berlin, 1953. 227.
- GATES, JERSILD, McConnel, Shalman, *Educational Psychology*. Washington. 1942.
- GERÉB GYÖRGY—BÁCSKAI JÓZSEFNÉ, *Complex-munka szükségessége a gyermekek neurológiai és pszichológiai gondozásában*. Orvosi Hetilap 1958. 29, 977—81.
- GERÉB GYÖRGY—SOMOGYI ISTVÁN, *Fáradtsági tényezők vizsgálata és új típusmeghatározási módszere*. Szegedi Ped. Főisk. Évk. Szeged, 1961. 199—208.
- GERÉB GYÖRGY—SZABÓ ZOLTÁN, *Eljárásmod a félelem motívumainak lélektani vizsgálatára különböző korú általános iskolai tanulóknál*. Szegedi Ped. Főisk. Évk. 1962. 169—81.
- GERÉB GYÖRGY—SZABÓ ZOLTÁN, *Az álmok élménytartalmának lélektani elemzése ált. iskolai tanulóknál*. Szegedi Tanárk. Főisk. Tud. Közl. 1963. 249—79.
- GERÉB GYÖRGY—SZABÓ ZOLTÁN, *Ein Verfahren zur psychologischen Untersuchung der Motive der Angst bei Elementarschülern verschiedenen Alters*. Praxis der Kinderpsychologie und Kinderpsychiatrie, Göttingen, 1963. 146—151.
- GERÉB GYÖRGY—SZABÓ ZOLTÁN, *A félelem motívumainak lélektani vizsgálata középiskolai tanulóknál*. Szegedi Tanárk. Főisk. Tud. Közl. 1964. 285—308.
- GERÉB GYÖRGY—SZABÓ ZOLTÁN, *Kétélyek és remények a középiskolások álmaiban*. Szegedi Tanárk. Főisk. Tud. Közl. Szeged, 1965. 337—52.
- GERÉB GYÖRGY—SZABÓ ZOLTÁN, *Az álmok élménytartalmának pszichológiai vizsgálata elsőéves főiskolai hallgatóknál*. Szegedi Tanárk. Főisk. Tud. Közl. Szeged, 1966. 163—79.
- JAKOBSZON, P. M., *Az érzelmek pszichológiája*. Budapest, 1962. 418.
- LIEBERMANN LUCY, *Pavor nocturnus*. Gyermekgyógyászat. 1957.
- LJUBLINSZKAJA, A. A., *Die psychische Entwicklung des Kindes*. Berlin. 1961. 626.
- MIKÓ ESZTER, *A gyermek félelmei*. Lélekt. Tanulm. 1940. IV. 73—8.
- NAGY LÁSZLÓ, *A háború és a gyermek lelke*. Magyar Gyermektanulmányi Társaság Budapest, 1916.
- NOWOGROTZKI TADEUSZ, *Fejlődéslelektan*, 1961. 182.
- PRIHODA VAACLAV, *Bevezetés a pedagógiai pszichológiába*. 1960. 390.
- RUBINSTEIN, S. L., *Grundlagen der Allgemeinen Psychologie*. Berlin, 1958.
- TRAMER MORITZ, *Pavor sceleris*. Z. Kinderpsychiatrie, 26. 1959. 129—40.
- WALLON HENRI, *A gyermek lelki fejlődése*. Bpest, 1958. 171.

ДАННЫЕ К ИССЛЕДОВАНИЮ СЧАСТЬЯ, КАК ИСТОЧНИКА ПЕРЕЖИВАНИЙ В АСПЕКТЕ ПСИХОЛОГИИ РАЗВИТИЯ

Д. Герéb—З. Сабо

Авторы занимаются исследованием чувства с точки зрения психологии развития. Основа их метода: Дети одновременно пишут сочинение и рисуют на определённую тему. Выбираются основные мотивы и их повторяемость выражается в процентах, сопоставляется друг с другом и ставится в таблицу. Этим методом они изучали содержание переживаний страха, стеснений сна и т. д.

Сейчас они провели исследование счастья, как источника переживаний с точки зрения психологии развития у 584 девушек 10—18 лет. Повторяемость групп мотивов в процентах выражает следующая таблица:

I. Группы мотивов, связанных со школьной жизнью

По отношению ко всем мотивам:

Переживание удачи	70,94 %	14,20 %
Совместное развлечение экскурсия	29,06 %	5,80 %
Всего:	100,00 %	20,00 %

II. Группы мотивов, связанных с жизнью вне школы

По отношению ко всем мотивам

Гигиенические условия возвращения в общественную жизнь:	2,03 %	1,63 %
Переживание удачи:	7,09 %	5,67 %
Любовь	8,45 %	6,75 %
Подарок	11,15 %	8,92 %
Общественная жизнь	19,43 %	15,54 %
Развлечение	17,39 %	13,92 %
Отдых	34,46 %	27,57 %
Всего:	100,00 %	80,00 %

Группы мотивов и их анализ выяснили, каковы те положительные источники радости, которые связаны с школой и в какой мере они связываются с жизнью вне школы. Психологические мотивы, выясненные путём анализа, могут дать задачи и для практической педагогики и толчок к улучшению нынешнего положения.

В жизни проверенных учеников самыми эффективными источниками радости оказались уважение к личности учеников, общественная жизнь, счастье — связанное с осознанием, развлечение, любовь и поездка.

В нашей работе с точки зрения поляризации чувств — напротив прежних отрицательных переживаний — положительные чувства были выбраны для анализа.

В исследованном материале счастье появилось во многих отношениях как противоположность страха, стеснения как в оценке повторяемости мотивов, так и в коллективном соотношении личности. Выяснилось, например, что школьные ущербы — страх, стеснение и т. д. — носят такой масштаб, что их не могут уравновешивать положительные переживания, связанные с школой. Мы попытались показать источники радости, связанные с жизнью вне школы и с школьной жизнью, которые дают нашей молодёжи положительные переживания.

На основе нашего опыта мы могли убедиться и в том, что наш метод приемлен для исследования обеих сторон полярно расположенных чувств.

BEITRÄGE ZUR ENTWICKLUNGSPSYCHOLOGISCHEN UNTERSUCHUNG
DES GLÜCKSGEFÜHLES ALS ERLEBNISQUELLE I.

Von Gy. Geréb und Z. Szabó

Die Verfasser untersuchen seit 1959 die Gefühle vom entwicklungspsychologischen Aspekt. Die Grundlage Ihrer Methode ist die folgende: sie lassen von den untersuchten Personen über die gegebenen Themenkreise schreiben und gleichzeitig eine Zeichnung fertigen. Die Grundmotive werden dann hervorgehoben, ihr Vorkommen prozentual ausgedrückt, gegenseitig verglichen und gestaffelt. Mit dieser Methode wurden bisher die Erlebnisinhalte der Furcht, der Beklemmungsgefühle, der Träume usw. untersucht.

Gegenwärtig wurde die entwicklungspsychologische Untersuchung des Glücksgefühles als Erlebnisquelle bei 584 10 bis 18 jährigen Mädchen durchgeführt. Die prozentuale Verteilung der Motivgruppen enthält folgende Tabelle:

I. Auf das Schulleben bezügliche Motivgruppen:

	Prozentuales Vorkommen:	Auf sämtliche Motive bezogen:
Erfolgs Erlebnis	70,94%	14,20%
Gesellschaftliche Unterhaltung, Ausflüge	29,06%	5,80%
Zusammen:	100,00%	20,00%

II. Auf das Leben ausser der Schule bezügliche Motivgruppen:

	Prozentuales Vorkommen:	Auf sämtliche Motive bezogen:
Gesundheitliche Bedingungen der Rückkehr in das gesellschaftliche Leben	0,03%	1,63%
Erfolgs Erlebnis	7,09%	5,67%
Liebe	8,45%	6,75%
Geschenk	11,15%	8,92%
Gesellschaftsleben	19,43%	15,54%
Unterhaltung	17,39%	13,92%
Erholung	34,46%	27,57%
Zusammen:	100,00%	80,00%

Die Analyse der Motivgruppen legte klar, welche positive Freudenquellen mit der Schule verbunden sind, und in welchem Masse sich solche an das ausserschulische Leben knüpfen. Die durch die Analyse erschlossenen psychologischen Gesichtspunkte sind geeignet, auch für die praktische Pädagogik Aufgaben zu stellen und zur Verbesserung der gegenwärtigen Lage anzuspornen.

Achtung vor der Persönlichkeit der Schüler, Gesellschaftlichkeit, das mit dem Erwachen des Selbstbewusstseins verbundene Glücksgefühl, Unterhaltung, Liebe, Reisen erwiesen sich als die wirksamsten Freudenquellen im Leben der untersuchten Schüler.

In unserer Arbeit wählten wir also diesmal — im Gegensatz zu den früher untersuchten negativen Erlebnissen — hinsichtlich ihrer Polarisiertheit positive Gefühle zum Gegenstand unserer Analyse.

Das Glücksgefühl erwies sich in dem von uns untersuchten Material in mancher Hinsicht als Gegensatz der Furcht, der Beklemmung, sowohl was die Häufigkeitswerte des Auftretens dieser Motive, als auch die kollektive Einstellung der betroffenen Personen anbelangt. Es zeigte sich z. B., dass die didaktogenen Schäden — Furcht, Beklemmung usw. — tatsächlich in einem solchen Masse auftreten, dass sie durch die schulgebundenen positiven Erlebnisse nicht aufgewogen werden. Wir versuchten, auf die aus dem ausserschulischen Leben entspringenden und die mit der Schule verbundenen Freudenquellen hinzuweisen, die unserer Jugend positive Erlebnisse bieten können.

Auf Grund unseres Versuches konnten wir uns auch überzeugen, dass unser Verfahren für die Untersuchung beider Seiten der sich polar verteilenden Gefühle geeignet ist.